

ЮРІЙ І. А.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри професійних
та спеціальних дисциплін
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 355.4:355.5

ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРИЙНЯТТЯ НОВОЇ ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ

У статті проведено аналіз сутності Воєнної доктрини України та її значення на сучасному етапі розвитку державності. Розглядаються основні особливості попередніх воєнних доктрин порівняно з новою Воєнною доктриною України. Аналізуються основні правові аспекти Воєнної доктрини та її місце у системі нормативно-правового забезпечення воєнної безпеки держави. Акцентовується увага на основних завданнях та ключових положеннях нової Воєнної доктрини у контексті забезпечення національної безпеки України.

Ключові слова: воєнна політика, доктрина, воєнна доктрина, Воєнна доктрина України, правова доктрина, джерело права, воєнна безпека, національна безпека.

В статье проведен анализ сущности Военной доктрины Украины и ее значения на современном этапе развития государственности. Рассматриваются основные особенности предыдущих военных доктрин в сравнении с новой Военной доктриной Украины. Анализируются основные правовые аспекты Военной доктрины и ее место в системе нормативно-правового обеспечения военной безопасности государства. Акцентируется внимание на основных задачах и ключевых положениях новой Военной доктрины в контексте обеспечения национальной безопасности Украины.

Ключевые слова: военная политика, доктрина, военная доктрина, Военная доктрина Украины, правовая доктрина, источник права, военная безопасность, национальная безопасность.

The essence of Military doctrine of Ukraine and its value at present stage of development of statehood are analyzed in article. The main features of previous military doctrines in comparison with new Military doctrine of Ukraine are considered. The main properties of Military doctrine from the legal point of view are considered. The attention is focused on main objectives and basic provisions of new Military doctrine in context of ensuring national security of Ukraine.

Key words: military policy, doctrine, military doctrine, Military doctrine of Ukraine, legal doctrine, source of law, military safety, national security.

Вступ. Одним із найважливіших завдань органів державної влади на сучасному етапі є формування злагодженої та водночас рішучої політики у сфері воєнної безпеки. З огляду на сучасний стан військово-політичної ситуації в Україні прийняття нової Воєнної доктрини є важливим кроком у здійсненні комплексу заходів із забезпечення національної безпеки держави. Окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим і міста Севастопо-

ля, розпалювання збройного конфлікту у східних регіонах нашої країни, а також руйнування системи світової та регіональної безпеки і принципів міжнародного права зумовили, хоч і зі значним запізненням, перегляд та уточнення доктринальних положень щодо формування та реалізації воєнної політики України. На цьому наголошують розробники нової редакції Воєнної доктрини, яка була схвалена на засіданні Ради національної безпеки та оборони України 02 вересня 2015 року і затверджена Указом Президента України 24 вересня 2015 року [1].

Визначення місця та ролі Воєнної доктрини у правовій системі України, її впливу на розвиток українського державотворення є досить важливим на сьогоднішній день, оскільки від того, яке значення надається цьому джерелу у суспільстві та державі, у значній мірі залежить життєздатність та ефективність його впливу на воєнну сферу, забезпечення національної безпеки, а також на державний розвиток загалом.

Місце та значення доктрини взагалі, зокрема, правової доктрини, вивчали С. Батурина, Л. Бірюкова, С. Бошно, А. Васильєв, В. Горбань, В. Зайцева, О. Зозуля, М. Кармаліта, Л. Ковальова, Л. Луць, М. Мочульська, Р. Пузіков, І. Семеніхін, І. Ситар, О. Скаун, В. Сорокін та ін. Питання сутності воєнної доктрини, проблеми проведення воєнних реформ та забезпечення воєнної безпеки досліджували В. Богданович, О. Бодрук, В. Горбулін, В. Корендович, О. Кузьмук, О. Погібко, В. Погорілко, І. Свіда, В. Шкідченко та ін. Комплексні наукові дослідження щодо місця і ролі Воєнної доктрини у реформуванні воєнної організації та національної безпеки України поки що відсутні, що й спричинило наше зацікавлення проблемою та її наукове дослідження.

Постановка завдання. Визначення сутності та значення Воєнної доктрини як джерела права, співвідношення понять «доктрина», «правова доктрина» і «воєнна доктрина», юридичний аналіз нової Воєнної доктрини України 2015 року і є метою нашого дослідження.

Результати дослідження. Термін «доктрина» вживають у декількох значеннях: як вчення, теорія, концепція; думки вчених-фахівців із тих чи інших питань щодо сутності нагальних проблем; наукові праці найбільш авторитетних дослідників у компетентній сфері; коментарі кодексів, окремих законів, нормативно-правових актів. Основу будь-якої доктрини складає той чи інший тип праворозуміння: він зумовлює власне предмет, метод і зміст доктрини, у якому перебувають концептуальні ідеї, визначені парадигмою й накопиченою системою знань про предмет [2, с. 45].

Визначення та основні положення Воєнної доктрини формуються і змінюються в залежності від часу і обставин, зокрема, від політики, змін у державному устрої, рівня розвитку виробничих сил, нових наукових досягнень, характеру очікуваної війни. Це спостерігається у змінах державної політики України у сфері оборони, починаючи з 1993 року. Так, у Воєнній доктрині України, затвердженій постановою Верховної Ради України від 19 жовтня 1993 року, визначалося, що вона є складовою частиною концепції національної безпеки і становить сукупність затверджених Верховною Радою України основоположних настанов і принципів щодо організації та забезпечення безпеки особи, народу і держави шляхом політичних, дипломатичних, економічних та воєнних заходів [3]. Указом Президента України від 15 червня 2004 року була затверджена нова Воєнна доктрина України, зміни до якої вносилися декілька разів. У ній визначалося, що Воєнна доктрина України – це сукупність керівних принципів, воєнно-політичних, воєнно-стратегічних, воєнно-економічних і військово-технічних поглядів на забезпечення воєнної безпеки держави [4]. У цій та наступних редакціях зі змінами в 2005 та 2009 роках акцент робився на проведенні політики євроатлантичної інтеграції, кінцевою метою якої є вступ до НАТО, як основи загальноєвропейської системи безпеки, а також поглиблення відносин із ЄС, оскільки Україна готується до повноправного членства у зазначених організаціях [5].

Кардинально змінена редакція Воєнної доктрини була схвалена Радою національної безпеки і оборони України відповідним рішенням і затверджена Указом Президента України № 390/2012 від 08 червня 2012 року. У її першому пункті визначається, що Воєнна доктрина України – це система керівних поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їм, підготовку держави до мож-

ливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів [6]. Напрямок євроатлантичної інтеграції було заблоковано, а про підготовку України до повноправного членства в ЄС мова не йшла. Декілька разів підкреслювалося, що Україна дотримується політики позаблоковості.

Воєнна доктрина України в редакції 2012 року фактично діяла до недавнього часу, хоч і зовсім не відповідала реаліям державного життя. Зміни в зовнішньополітичній обстановці, втрата Україною територіальної цілісності та військові дії на Південному Сході країни потребували негайного перегляду стратегії і тактики військового будівництва. Недоліки та прорахунки, що чітко проявилися під час вищезгаданих трагічних подій, були наслідком того, що воєнна політика України, починаючи з 1991 р., багато в чому продовжувала радянські традиції. Як зауважив військовий експерт А. Павленко, Воєнна доктрина у попередніх редакціях дісталася Україні від СРСР із часів холодної війни [7].

Нова редакція Воєнної доктрини набула чинності з опублікуванням Указу Президента України 24 вересня 2015 року щодо її затвердження. При розробці документа було враховано ряд чинників, пов'язаних не лише з потребою відштовхуватися від світового досвіду бойових дій, але й тими завданнями, які поставила перед країною і армією агресія Російської Федерації. Ключовим завданням Воєнної доктрини визначено комплексне реформування Збройних Сил України, приведення всієї нашої оборонно-воєнної системи у відповідність зі стандартами НАТО. Визначено завдання до 2020 року забезпечити повну сумісність Збройних сил України з відповідними силами країн-членів Північноатлантичного альянсу.

Нова Воєнна доктрина України складається з 8 розділів, перший з яких – Загальні положення, де подається визначення поняття «Воєнна доктрина», що фактично не відрізняється від попередньої редакції. За визначенням документа Воєнна доктрина України є системою поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів [1]. Правовою основою Воєнної доктрини є Конституція України, закони України, Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Крім того, у документі зазначається, що Воєнна доктрина ґрунтується на результатах аналізу та прогнозування воєнно-політичної обстановки, принципах оборонної достатності, без'ядерного статусу, високої готовності до оборони, системності оборонного планування, а також визначених Верховною Радою України засадах внутрішньої та зовнішньої політики. Основні положення Воєнної доктрини є похідними від Стратегії національної безпеки України, спрямовані на протидію агресії з боку Російської Федерації, а також досягнення необхідних критеріїв для набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, забезпечення рівноправного взаємовигідного співробітництва у воєнній, воєнно-економічній та військово-технічній сферах з усіма заінтересованими державами-партнерами [1].

На наш погляд, питання без'ядерного статусу є дуже спірним. Україна відмовилася від свого ядерного потенціалу в обмін на гарантії безпеки за Будапештським меморандумом, який не був виконаний жодним із гарантів: Російська Федерація розпочала збройну агресію; Великобританія та США фактично змінили трактування договору після початку війни, заявивши, що гарантії давалися кожною стороною лише щодо власних дій, а не стосовно територіальної цілісності та безпеки України. З огляду на це вважаємо недоцільним збереження без'ядерного статусу в довгостроковій перспективі, особливо у випадку неможливості гарантувати територіальну цілісність та безпеку держави іншими способами.

Важливим, на наш погляд, є роз'яснення у цьому розділі серед вживаних термінів поняття «стратегічні комунікації», що в умовах гібридної війни, процесів глобалізації та становлення інформаційного суспільства загалом потребує належної уваги. Стратегічні ко-

мунікації за Доктриною – це скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави. Важливо, що Воєнна доктрина України враховує збільшення ролі інформаційно-психологічних операцій, що є підставою для формування потужного інформаційного середовища. Ця доктрина стала першим кроком до роз'яснення питання про потенційного ворога і до чого готуватися. У зв'язку з тим, що значна частина гібридної війни відбувається в інформаційному просторі, це важливо усвідомлювати військовослужбовцям – від рядового бійця до генерала.

Стратегія кібербезпеки України, введена в дію Указом Президента України 15 березня 2016 року, логічно доповнює вищезазначене положення. За документом, агресія Російської Федерації, що триває, інші докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України вимагають невідкладного створення національної системи кібербезпеки, як складової системи забезпечення національної безпеки України [8].

У другому розділі Воєнної доктрини «Безпекове середовище (глобальні, регіональні та національні аспекти) у контексті воєнної безпеки» вказані тенденції, що впливають на стан безпеки у світі загалом та в Україні зокрема. Серед них визначені: посилення суперечностей щодо поділу сфер впливу між світовими центрами сили, збільшення їх агресивності, непоступливості, зокрема, загострення протистояння між США та Російською Федерацією; загострення безпекової ситуації у країнах Близького Сходу та Північної Африки, активізація релігійного екстремізму; зміщення акцентів у веденні воєнних конфліктів на комплексне використання воєнних і невоєнних інструментів; порушення норм і принципів міжнародного права; глобальні кліматичні зміни, зменшення запасів природних ресурсів, дефіцит питної води, продуктів харчування, посилення міграційних процесів, зростання ризиків виникнення масштабних надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру; поширення практики проведення спеціальних операцій та дій провокаційного характеру для створення конфліктних ситуацій; збільшення іноземної військової присутності на територіях сусідніх держав; активна дестабілізуюча зовнішня політика і політика безпеки Російської Федерації щодо сусідніх держав, а також щодо міжнародних організацій, включаючи НАТО та ЄС; гальмування процесу договірно-правового оформлення державних кордонів та розмежування виключних (морських) економічних зон і континентального шельфу між державами; інформаційна війна Російської Федерації проти України.

Проте проблема інформаційної безпеки й суверенітету є комплексною і не може вирішуватися лише з огляду на дії РФ, навіть якщо мова йде лише про військовий аспект цієї проблеми.

Логічна суперечність спостерігається у формулюванні п. 8 цього розділу: зовнішньополітичні умови не сприяють врегулюванню збройного конфлікту на Сході України. За таких обставин Україна може розраховувати насамперед на власні сили та підтримку США, держав-членів ЄС і НАТО, які вважають, що збереження незалежності та територіальної цілісності України є одним із визначальних факторів забезпечення світової та регіональної стабільності.

На думку автора, Воєнна доктрина повинна формувати відповідь держави на воєнно-політичну агресію, виходячи, в першу чергу, виключно з власних ресурсів та можливостей. Акцент у Доктрині на зовнішній підтримці вважаємо недоречним особливо після порушення країнами-гарантами Будапештського меморандуму. У сучасних умовах також можуть виникнути фактори, що змінять політику провідних держав, у тому числі й США та країн ЄС. Яскравим доказом цього є проблема сирійських біженців.

Серед актуальних та потенційних воєнних загроз для України на першому плані вказані: нарощування військової потужності РФ у безпосередній близькості до державного кордону України; мілітаризація Російською Федерацією тимчасово окупованої території; військовий контингент у Придністров'ї. Наприкінці згадуються: невирішеність питань щодо розмежування державного кордону України в акваторії Чорного і Азовського морів, неза-

вершеність договірно-правового оформлення державного кордону України з Російською Федерацією, Республікою Білорусь та Республікою Молдова; цілеспрямований інформаційний (інформаційно-психологічний) вплив із використанням сучасних інформаційних технологій, спрямований на формування негативного міжнародного іміджу України, а також на дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної обстановки, загострення міжетнічних та міжконфесійних відносин в Україні або її окремих регіонах і місцях компактного проживання національних меншин [1].

У новій Военній доктрині визначаються воєнно-політичні виклики, які можуть перерости в загрозу застосування воєнної сили проти України, а саме: втручання у внутрішні справи України з боку Російської Федерації, спрямоване на порушення конституційного устрою, територіальної цілісності та суверенітету України, внутрішньої соціально-політичної стабільності та правопорядку; протидія реалізації європейського вибору українського народу, формуванню систем колективної безпеки за участю України; спроби дестабілізації з боку Російської Федерації соціально-політичної та економічної ситуації в Україні, а також провокування сепаратистських настроїв у районах компактного проживання національних меншин на території України тощо.

У третьому розділі «Цілі та завдання воєнної політики» вказується на необхідність відновлення престижу військової служби; інтегрування добровільних батальйонів до Збройних Сил України, Національної Гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів; реформування Збройних Сил України з метою досягнення оперативної і технічної сумісності зі збройними силами держав – членів НАТО; удосконалення системи мобілізаційної підготовки та мобілізації, покращення розвідувальної діяльності та роботи ОПК, здійснення ефективної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки; забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, учасників АТО та членів їх сімей; удосконалення системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони держави відповідно до стандартів ЄС та НАТО; підвищення рівня координованості складових сектору безпеки і оборони та вдосконалення механізмів їх консолідованого розвитку та посилення відповідних оперативних спроможностей для забезпечення воєнної безпеки [1].

У розділі 4 викладені умови та обмеження, за яких здійснюється воєнна політика. Розділ 5 визначає шляхи досягнення цілей воєнної політики України. Визначальним фактором зміцнення воєнної безпеки є реформування сил оборони, що передбачає удосконалення законодавства та системи кризового планування у цій сфері, покращення взаємодії й координації серед органів державної влади, відновлення військової інфраструктури, модернізацію системи воєнної розвідки, створення та впровадження єдиної стратегії комунікацій суб'єктів сектора безпеки та оборони, визначення єдиного органу для координації та контролю її реалізації.

У шостому розділі йдеться про фінансування потреб оборони, що здійснюється за рахунок Державного бюджету. У розділі 7 передбачається створення інтегрованої системи управління ризиками як елемента системи оборонного планування, в основу діяльності якої передбачається покласти систематичний моніторинг та оцінку стану виконання планів (програм) розвитку сил оборони та їх складових.

На основі відповідних положень Военної доктрини розроблена Стратегія кібербезпеки України, що передбачає комплекс заходів, пріоритетів та напрямів створення і оперативної адаптації державної політики, спрямованої на розвиток кіберпростору та досягнення сумісності з відповідними стандартами ЄС та НАТО; формування конкурентного середовища у сфері електронних комунікацій, надання послуг із захисту інформації та кіберзахисту; залучення експертного потенціалу наукових установ, професійних та громадських об'єднань до підготовки проектів концептуальних документів у цій сфері; підвищення цифрової грамотності громадян та культури безпекового поведіння в кіберпросторі; розвиток міжнародного співробітництва та підтримку міжнародних ініціатив у сфері кібербезпеки [8].

Висновки. Нова Военна доктрина України визначає Російську Федерацію воєнним противником України та умови звільнення тимчасово окупованих територій України; вихо-

дить з високої ймовірності великомасштабного застосування проти України воєнної сили, як головної загрози національній безпеці України у воєнній сфері; підтверджує відмову від політики позаблоковості та відновлення стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію; визначає ознаки виникнення збройного конфлікту всередині України, у тому числі інспірованого іноземними державами; враховує збільшення ролі інформаційно-психологічних операцій; наголошує на потребі вдосконалення системи мобілізаційної підготовки і мобілізації та суттєвого збільшення професійної складової у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях; формулює заходи з підготовки держави до оборони, необхідні для відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності, а також завдання розвитку оборонного та безпекового потенціалу України, як необхідної умови відсічі збройної агресії тощо.

Нова Воєнна доктрина України охоплює майже всі проблемні аспекти воєнної політики та безпеки України, визначає більшість необхідних змін та сучасних тенденцій, ставить акценти на протидії агресії Російської Федерації, проблемах ОПК, співпраці з НАТО, інформаційній безпеці та кібербезпеці, модернізації діяльності спецслужб та феномені гібридної війни. Проте спірним, на наш погляд, є бачення розробників Доктрини без'ядерного статусу та стану міжнародних відносин, що може призвести до необ'єктивного визначення потенційних загроз Україні у військово-політичній сфері з боку інших, окрім Росії, держав. Воєнна доктрина має відображати стратегічне бачення державою своєї безпекової та оборонної політики.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 02 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» [Текст]: Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 // Урядовий кур'єр. – 2015. – 26 вересня. – № 178.
2. Скакун О.Ф. Правова доктрина як джерело права / О.Ф. Скакун // Джерела права України, інших країн та міжнародної спільноти: історія та сучасність: матер. XXIX Міжнар. історико-правової конф. (19–22 вересня 2013 р., м. Феодосія). – К. – Сімферополь, 2013. – С. 45–55.
3. Про Воєнну доктрину України [Текст]: постанова Верховної Ради України від 19.10.1993 № 3529-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 43. – Ст. 409.
4. Про Воєнну доктрину України [Текст]: Указ Президента України від 15 червня 2004 року № 648/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 30. – 13 серпня. – Т. 1. – С. 210. – Ст. 2005. – Код акту 29563/2004.
5. Про Воєнну доктрину України [Текст]: Указ Президента України від 15 червня 2004 року № 648/2004 (із змінами, внесеними згідно з Указами Президента № 800/2004 від 15.07.2004, № 702/2005 від 21.04.2005, № 518/2009 від 08.07.2009) // Офіційний вісник України. – 2004. – № 30. – 13 серпня. – Т. 1. – С. 210. – Ст. 2005. – Код акту 29563/2004.
6. Про Воєнну доктрину України [Текст]: Указ Президента України від 15 червня 2004 року № 648/2004 (у редакції Указу Президента України від 08 червня 2012 року № 390/2012). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>.
7. Воєннексперт назвав російську угрозу... – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://glavnoe.ua/news/n240530>.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» [Текст]: Указ Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016 // Урядовий кур'єр. – 2016. – 18 березня. – № 52.

